

razgovor na temu

Mate MATIŠIĆ

Nezavisnost od nezavisne države

Dubravka OSTOJIĆ

Igra plača i smijeha

portret

Marija KOHN

Glumcu je mašta posao

MATE MATIŠIĆ, *dramski pisac*

NEZAVISNOST OD NEZAVISNE

ili Život i tajne jednog emigranta

razgovarala Lada Martinac Kralj

* * *

Vrijeme radnje - godina 1986. Mjesto radnje - HNK Split.

DIREKTOR DRAME: Čuj, pročitaj ovaj tekst.

DRAMATURG-PRIPRAVNIK (*gleda u tekst, čita*):
"Drama". "Drama"?

DIREKTOR DRAME: E, tako se zove. Jozo i Zdravka su pročitali.

DRAMATURG-PRIPRAVNIK: I, što kažu?

DIREKTOR DRAME: Kažu - kako ja kažem. Baš me zanima ... daj pročitaj.

Dan poslije.

DRAMATURG-PRIPRAVNIK: Pročitala sam. Jako je duhovito. Ali treba još raditi na tekstu. Je li znamo tko je autor?

DIREKTOR DRAME: Ne znam. A vidiš kako se zove ...

DRAMATURG-PRIPRAVNIK: Zove se kao lik iz njegove drame. Bilo bi dobro da je mlad, da nije neki ostarjeli skri-boman.

DIREKTOR DRAME: Ja idem sad u Zagreb, pa ću mu se javiti. Onda ćemo vidjeti.

Nekoliko dana poslije.

DRAMATURG-PRIPRAVNIK: Onda?

DIREKTOR DRAME: Znaš koliko ima godina? Dvadeset i jednu.

DRAMATURG-PRIPRAVNIK: Izvrsno.

DIREKTOR DRAME: Našli smo se u bifeu HNK-a. Ja ne znam kako on izgleda, on ne zna kako ja izgledam. Tako smo stajali jedan i drugi uz šank i čekali da dođe taj kojega čekamo. Upoznat ćeš ga sad kad budeš išla u Zagreb. Razgovarajte o tekstu i nađite neki naslov. Ne može biti "Drama".

Još poslije.

DIREKTOR DRAME: Onda, koji je naslov?

DRAMATURG-PRIPRAVNIK (*ne odgovara odmah,**pripravnička nesigurnost, onda*): Mate je mislio ... nešto smo mislili ... kako vam se čini "Bljesak zlatnog zuba"?DIREKTOR DRAME (*smijeh*): E, sad znam što radim.

* * *

Jedanaest godina poslije. *Hrvatski leksikon*, II. svezak, izdanje 1997., strana 82.Matišić Mate, *književnik i jazz glazbenik (Ričice kraj Imotskog, 17.1. 1965.) Diplomirao (1992) na Prav. fak. u Zagrebu. Nastupa (gitara) u dječakom rock-sastavu Prva ljubav (1978-82). Od 1982. jazz gitarist u uglednim sastavi-ma. Od 1990. stalno u sastavu Hot Club Zagreb. Sklada za kaz. predstave i film. Od 1985. piše drame, a potom i film. scenarije (Život sa stricem, koautor, Priča iz Hrvatske K. Papića). Urednik Hrv. radija (1994-95), od 1995. drama-turg u Jadran filmu.**Djela: (drame) Bljesak zlatnog zuba (1986), Legenda o svetom Muhli (1988), Božićna bajka (1989., nagrađena nagradom "Ivo Hergušić"), Cinco i Marinko (1992., nagrada na festivalu satire), Anđeli Babilona (1996).*Činjenicama iz *Hrvatskog leksikona* pridodajem naslov posljednje drame - *Svećenikova djeca* (1999), te da Mate Matišić danas radi kao urednik-dramaturg u Dramskom programu Hrvatskog radija.

NEVINOST - PRIJE, POSLIJE

Je li zaista *prapočetak tvog dramskog pisanja* zabilježen u tekstu koji si nam poslao u HNK Split, *tridesetak kartica stro-jopisom najšireg proreda s naslovom Drama*, ili si već prije toga nešto ispisao i zvao to dramom, ali to nitko nikad nije vidio jer je završilo u smeću ili možda na dnu zadnje ladice radnog stola? I još nešto - imaš li neko objašnjenje zašto je Drama bila - drama?

Ono što pamtim kao prapočetak mog pisanja je prije svega - osjećaj stida, zbog toga jer radim nešto tako - ... *nastrano*. No, usprkos tome, ja sam u jednoj bilježnici tvrdih korica, koju sam posebno kupio za početak svoje "spisateljske karijere", napisao nekoliko dramatskih perverzija u kojima sam parafrazirao ili dramatisirao meni tada poznate priče iz grčke mitologije ... Danas više ta bilježnica tvrdih korica ne postoji. Zainteresirani teatrolozi njezine ostatke mogu pronaći negdje između petog i sedmog kilometra Jakuševačkog smetlišta.

U četvrtom razredu gimnazije kupio sam novu bilježnicu, jeftiniju, i nešto mekših korica, pa sam napisao prvu verziju *Zuba* koju sam poslao u HNK - Split. *Zub* sam napisao brzo. U desetak dana ... a onda sam to u prijepisu strojem doradivao. Doista sam brzo to napisao, jer se zapravo radilo o onome što ja danas nazivam "prepisivanjem"...

A zašto dramu?, na to pitanje nemam odgovor. Kazalište tome nije bilo razlog, jer nisam mnogo išao u kazalište. U to sam vrijeme uglavnom svirao, učio harmoniju i elektroničke sklopove. No, ima jedna simptomatična "bolesna" pojava vezana za to vrijeme, a to je da sam uglavnom iz knjižnica posuđivao i čitao drame. Tako sam uz harmoniju Natka Devčića i *Osnove elektrotehnike* pročitao sve drame do kojih sam tada mogao doći - Sartrea, Camusa, Brechta, Pirandella, Šnajdera, Dušana Kovačevića, i što je moje prijatelje (koji su uglavnom čitali samo naslove LP ploča) posebno "sablajnjavalo" - Krležu. Nisam se previše razumio ni zanimao za teatrološke ili povijesno-književne kontekste. Zato bih se tu i tamo nad nečim jako začudio - na primjer, kakva je to "čudna" radnja Brechtova *Galileja*...? Kakva je to drama...? Ali, ipak,

Snimio: R. Brandolice

obožavao sam čitati takve stvari... a onda je nakon čitanja počela faza "skidanja" dramaturgije...

"Skidanje" je inače glazbena tehnika učenja sviranja - po sluhu. Naime, "skidaš" ono što čuješ i pokušavaš to reproducirati u nekom svom ne-djelu. Za tehniku "skidanja" je vrlo važan sluh. Što je sluh bolji, "svlačitelj ili skidač" glazbe može "skinuti" harmonijski i tonski zahtjevnije pasaže. Tako sam ja sa "skidanja" Hendrixa prešao na "skidanje" Brechta ili Pirandella... Znam da može zvučati zastrašujuće, ali tako sam to tada radio... "Skidao" sam pisce. Nadam se samo da se to "skidanje" pisaca neće pogrešno tumačiti...

Imaš li racionalno objašnjenje za to da tvoja prva drama nije priča iz urbanog života ili priča o tvom rokerskom bendu nego je gastarbajterska kronika? Čini mi se važno o tome spekulirati jer je Zub prvi u nizu od tri komada iz gastarbajterskog života, dakle, vezanost za te motive nikako nije slučajna?

To nikako nije dio nekakvog mog literarnog programa. Radi se jednostavno o literarnom puštanju s lanca onoga što je iz mog unutarnjeg dramskog bestijarija najprije željelo živjeti. Ja sam tu priču vidio kao jednu gotovu sliku koju sam onda morao preslikati, ili prekopirati. Moj proces pisanja inače počinje nakon što dramu vidim. Ironično govoreći, ja sam samo dramski prepisivač. Tek kad vidim - prepisem. A *Zub* mi se jednostavno prvi ponudio... Vjerujem da ću jednom pisati i o tim mojim tzv. urbanim pričama iz života s rock-bendom, o putovanjima s njima, a poslije s jazz muzičarima... Imam u sebi stvarno mnogo situacija koje otvaraju dobre teme i priče, i za drame i za prozu. Jer, muzičari su divno suludi i neobično tragični i skromni ljudi. A kako su tek čudne i tragične te žene s kojima sam se susretao, svaki dan u drugom gradu s drugom... Kakve su to "ljubavne" priče bez ijedne krhotine ljubavi...?!

S obzirom na to da je danas u Hrvatskoj - kada se većina uglavnom stidi svojih istina i odraza u zrcalu - moderno i umno prosuđivati književna djela po mjestu i vremenu radnje, možda bi za mene bilo korisnije da sam radio takve stvari, takve teme, ali to se jednostavno nije dogodilo. Jer, moj način pisanja drama nije nikad imao vezu s postulatom korisnosti - to je tema koja bi mogla imati komercijalan uspjeh pa ću se sad njome baviti. Ili recimo - tema emigracije je upisana u vrijeme raspada komunizma, pa sam se ja zato njome bavio. Govorim ovo zato što mnogi ljudi imajući proračunat odnos prema temi, njezinoj dnevno-političko-tržišnoj atraktivnosti, odlučuju pisati o njoj, a onda tehnički operacionalizirajući temu ulaze u proces ispisivanja, tj. kreativnosti. Ja nikad tako nisam radio. Tako je bilo na početku i tako je danas. Možda je to pogrešno, ali ja ne mogu drugačije.

Zanimljivo mi je još nešto vezano za nastanak Bljeska zlatnog zuba a to je da si pišući svoj prvi dramski tekst odmah "upao" u proces nastanka predstave iz tog teksta. Čovjek koji je cijeli taj posao vodio - uzeo tvoj tekst, s tobom na njemu radio i onda režirao predstavu bio je Marin Carić, tvoj prvi kazališni mentor ...

... učitelj... to je lijepo staro zanimanje koje polako izumire, jer su danas svi učenici uglavnom "pametniji" od učitelja, kao što je moj Gradonačelnik iz *Andela Babilona* pametniji od Profesora...

Što danas misliš o tom iskustvu, koliko je ono bilo važno za sve ono poslije?

Marin mi je na početku mnogo pomogao jer mi je dokazao da pisanje ne mora uvijek i isključivo biti nadahnuće i inspiracija, nego da se od onoga što napišemo možemo odmaknuti, i to onda sagledati u relacijama zanata. Znaš, ja sam se tada djetinje šokirao da "to pisanje" postoji kao zanat, zbunio sam se kad sam shvatio da se o "tome" može razgovarati, da ljudi za takav posao dobivaju plaću... Meni je do tada sve bilo pomalo nestvarno... Pa, kako onda o tome nestvarnome razgovarati...?!

S Marinom sam prvi put komentirao ono što sam napisao i ja sam, po njegovim riječima, na to brzo reagirao shvativši glavne podmukle "lukavosti" zanata. Sjećam se, zadnji prizor sam pisao u Splitu na probama...

Uostalom, kad sam tebe upoznao u liftu HNK-a, prvi put sam čuo da se ljudi bave dramaturgijom kao nekakva "radnička klasa". Sve u svemu ulazak u kazalište je uništio sve moje predivne iluzije o pisanju i kazalištu kao mjestu isključivo nadnaravnih nadahnuća... Taj rasap iluzija o kazalištu na žalost traje u raznim oblicima i podvrstama sve do danas.

A kad si čuo svoje rečenice iz glumačkih usta, kako ti je bilo?

Grozno. Poslije prve probe kad su moj tekst pročitali onako ... nikako, ravno, bezvoljno, ja sam mislio da sam napisao totalnu glupost... Osjećao sam se kao Patuljak u društvu iskusnih kazališnih Snjeguljica (Dvornik, Lepetić, Genda, Odak...). Marin mi je onda objasnio da je taj osjećaj mizernosti normalna pojava za svakog normalnog pisca na prvoj čitačkoj probi, pa je najveća briga redatelja da pisac ne počinu samoubojstvo nakon što čuje svoje rečenice na prvoj čitačkoj probi. Pa, vidite li samo kako svi dramski pisci kod nas imaju slabe živce. To su posljedice prvih čitačkih proba. Sad znam da se vjerojatno glumci podsvjesno osvećuju piscima jer moraju napamet učiti njihove rečenice. No, uspio sam preživjeti, pa sam kasnije na probama nastavio šegrtovanje iz zanatske škole dramaturgije.

Je li se škola produžila time što je Marin inicirao pisanje Legende o svetom Muhli, a onda Božićne bajke?

Da. Ja sam nešto mislio s *Decameronom* napraviti i ispričao sam mu to, a on je rekao: "Daj, napiši..." *Muhlo* je, za razliku od *Zuba*, cijeli nastao iz već distanciranog odnosa prema zanatu. Imao sam literaturu kao nadahnuće, a sve ostalo radeno je kao zanatski vođena radnja u određenim smjerovima, svjesno odabran put da se ispriča određena priča. Dakle, doba nevinosti je bilo iza mene.

Snimio: R. Brandolica

A Božićna bajka, to je bila neka vrst narudžbe?

Oni (Dubrovačko kazalište Marin Držić; *Bajku* su namjeravali postaviti na maloj sceni "Bursa", te s njom gostovati.; u to je vrijeme Marin Carić bio direktor kazališta, op. L. M.) isprva su tražili od mene da ja Turinijevu dramu *Josef i Maria* lokaliziram. Onda sam započeo i ubrzo shvatio da ja to samo mogu napisati kao novu dramu jer nisam vidio puno smisla u toj tzv. lokalizaciji. Priča jednostavno nije "štimala". To je bio kao susret s nedarovitom glazbom ili tekстом, pa se pitaš zašto se uopće moram s tim zafrkavati. *Bajku* sam ispunio s nekoliko "istinitih" priča o barskim plesačicama i emigraciji koje sam skupio kao roker i emigrantsko dijete.

Jesi li u pisanju za kazalište imao određenih povratnih spre-ga s glumcima, jesi li nekad izravno mislio na neke glumce i tako pisao?

Ne, nikad tako nisam radio... Možda jedino kad sam radio *Bajku*, jer sam znao da će igrati Špiro (Guberina, op.

L. M.) i Milka (Kokotović, op. L. M.), pa sam možda bio hrabriji u nekim dramaturškim odlukama, jer sam znao da će oni to pokrivati. Susreti s glumcima za mene su uvijek zanimljivi, pa čak i pomalo traumatični, jer oni donose izobilje nepredvidljivoga, što je za pisca koji misli da se za stolom može sve predvidjeti šokantno. Nikad neću zaboraviti šok koji sam doživio kad sam došao na probu *Muhle* u Rijeci. Tamo je crkvenjaka Lovru igrao Asim Bukvić. Pojavi se on i kaže vrlo sporo: "O--sam---sa----ti ..." Ja sam očekivao drugačiju interpretaciju tog lica, bržu, življu, pa me šokiralo kad sam čuo kako on pola minute izgovara četiri sloga: "O--sam---sa----ti ..." Pokazalo se malo zatim da je to mnogo bolje od moje "ideje" tog lika.

Što se tiče reakcija glumaca na moje tekstove, umišljam sebi da glumci vole igrati moje dijaloge, i u kazalištu i na filmu. No, njihove reakcije na moje prve tekstove nekad su bile sasvim drugačije nego danas na moja posljednja dva teksta... Mogu reći da danas postoji "tik-tak" sindrom.

Orgije gradonačelnika (Danko Ljuština) i njegova pomoćnika (Dražen Kuhn) pred zbudjenim profesorom (Pero Kvirgić). *Andeli Babilona*, DK Gavella, praizvedba: 18. prosinca 1996.

Dakle, najprije postoji nekakav "tik", gotovo tjelesna inervacija, kojom se pitaju što je ovo, a onda im se problem otvori i kaže da je to "tak". Kao tempirana bomba. Tik - u prijevodu otprilike znači: "Čekaj, što je ovo?" Glazbeno govoreći "tik" je sinkopa. Kao da glumci voajerski vire tim mojim likovima ispod suknje: "Je li to muško ili žensko? Aha - to je dvospolac..." Nakon toga "vireći" u njihovu nutrinu otkrivaju da su to nemoralni moralisti... pametni glupani... poštteni lopovi... urbane seljačine... neobično glupi vrhunski intelektualci... etc. ... etc. ... Uglavnom glumcima je prije sa mnom bilo mnogo lakše...

Najviše si dakle radio s Marinom Carićem - on je radio onu "beztikovnu" fazu - Zub; Muhlo, Cinco, Bajka - a Božidar Vilić isključivo ovu "tikovnu" fazu. Oni su, rekla bih, majstori-redatelji iste škole - veliku važnost daju radu s glumcem, imaju promišljeni, realistički redateljski prosede. Možeš li ipak usporediti svoj rad s njima? Koliko u njemu ima sličnosti i razlika? Jesi li uključen isključivo u razgovore o tekstu ili raspravljate i o budućoj predstavi?

Oni su obojica jednostavno pametni i maštoviti ljudi, i zato mi je suradnja s njima bila predivna. Mislim da kao dramski pisac nisam mogao imati bolje suradnike na počecima svojeg dramskog pisanja, jer za taj dio kazališnog zanata - pisanje - oni su vjerojatno najbolji hrvatski redatelji.

Meni je jako važno da imam jake partnere u dijelu rada koji obilježava analiza, odnos prema tekstu... Nakon toga ja polako odlazim u *fade out* jer počinje nastajati njihova predstava.

Marin me nije previše uvlačio u priče o predstavi, a s Boškom sam i o tome razgovarao, o podjeli na primjer. Inzistirao je da čuje moje mišljenje i o drugim stvarima vezanim uz predstavu. Ali sve je zavisilo i o uvjetima rada, o mogućnostima podjele, etc. ... Riječ je svakako o iznimnim ljudima, koji tako divno znaju biti ozbiljno neozbiljni, veselo žalosni, nereligiozno religiozni i šutljivo hrabri...

Od redatelja mlade generacije radili su tvoje tekstove Zoran Mužić i Pišta Filaković. Je li ti se javljao još netko od mlade generacije redatelja da bi htio raditi neki tvoj tekst?

Javljali se jesu, npr. Brezovec, Sviben... Ma, znaš, svatko bi radio da ga kazalište angažira. Marin, Boško i Zoran su sami teatrima nudili moje tekstove, što je, po mojem mišljenju, ipak pouzdan znak prave redateljske zainteresiranosti. Inače, meni su te tzv. *generacijske priče* vrlo

banalne. Naime, ja sam generacijski mnogo bliži s nekim mrtvacima (npr. Kafkom... ili Gogoljem...) nego s nekim mojim suvremenima. Tu se ipak ne radi samo o brojka-ma. Štoviše, uopće se ne radi o brojkama. Generacijski konteksti su za mene podvrste čoporativnog mentaliteta kojim se ljudi istih brojeva maskiraju bojeći se samoće u kojoj ja istinski uživam. Ima nešto totalitarno i isključivo u tome, nešto što nema veze s estetikom, nešto duboko u suprotnosti s mišljenjem i kreativnošću. Ja znam da je korisno obući nekakvu generacijsku maskirnu uniformu, ali meni svaka uniforma smrdi banalnošću svojih razloga.

MRTAV OZBILJAN

Nakon šest napisanih drama i toliko vremena koje si proveo u pisanju dramskih tekstova možeš li reći kako imaš svoja unutrašnja pravila u procesu pisanja?

Osnovno pravilo je svakako pravilo *prepisivanja*. Dakle, ja ne pišem, ja samo prepisujem. Sjediš i čekaš kao *gospo'n lovac* u vrijeme lovostaja da naide *žrtva* koju ćeš prepisati. Možda to nekom književnom radniku zvuči pomalo bolesno, ali to je tako. Veseli me ljepota priče, zapleta, čudnih likova... Ponekad se čudim onome što moji likovi rade, kako govore, kamo idu... Takva metoda pisanja proizvodi jedan predivan paradoks, jer mene "optužuju" za postupke mojih likova, iako ja nemam veze s njihovim postupcima. Mislim, imam veze, ali u meni postoji privid njihovog samoživota, pa se čini kao da moram odgovarati za postupke svojih susjeda... To me više veseli od bilo kakve atraktivnosti teme, sigurnosti da se sad nešto "nosi".

Isto tako zanimaju me drame i priče koje *samo ja mogu* ispričati. Sad se mogu vratiti na ono što si pitala - zašto nisi napisao priču o rockerima - valjda nisam našao točno taj način, rakurs iz kojeg *ja* to trebam ispričati. I, osim toga, *to nešto* u drami koju pišem, to nešto mora biti, po mom mišljenju - bitno.

Nakon faze *prepisivanja* slijedi faza *dorađivanja* u kojoj poput preciznog mehaničara nastojim sve detalje minuciozno razraditi. Nekad užasno mnogo vremena potrošim na jedan situacijski blok, rečenicu, ili na jedan zarez. Meni, kad ja sam prelistavam dramu, to bude od krucijalne važnosti, iako znam da to nitko živ neće vidjeti. Ali, ja moram tako. To sam stavio sebi kao uvjet - da radim najbolje što mogu. Tu sam prema sebi nemilosrdan. Želim to dovesti do svog maksimuma, do savršenstva koje ja mogu osvojiti.

S druge pak strane, što se tiče samih likova, ja se tu držim jedne parafraze ili pseudotumačenja ontološkog dokaza postojanja Boga, po kojem iz samog pojma Boga proizlazi i njegovo postojanje. Ako se tako može dokazati postojanje Boga, onda se sigurno može dokazati i postojanje bilo kakvog ne-božanskog lika. Dakle, ja sam taj ontološki dokaz postojanja Boga pretvorio u pseudoontološki dokaz postojanja lika. Dakle, iz samog literarnog postojanja i života moga lika, ma kako on prividno artifičijelan bio, proizlazi da takav lik u stvarnosti, dakle realno postoji, to jest da zapravo on i nije smišljen, nego prepisan. Pa čak i nestvarni likovi profesora i Gradonačelnika iz traveštije *Anđela Babilona*. To dakako mijenja i žanrovske obrasce i mnoga tumačenja mojih i tuđih drama, ali... čini mi se da to nije *žanr* ovog pitanja...

Možeš li sagledati krajnju posljednicu takve kreativne samosvojnosti?

Možda u njoj leži uzrok neke moje u posljednje vrijeme spominjane šokantnosti i brutalnosti. Jer, javnost je uglavnom uvijek *obrnuto proporcionalna* takvim dramaturškim i zanatskim naporima... Mislim da mi se događa nešto slično što se već dogodilo s mojim glazbenim životom. Naime, kad sam se počeo baviti rock glazbom, bio sam vrlo popularan rock glazbenik i svirao sam na koncertima pred sto tisuća ljudi. No, što sam se više bavio samom glazbom i onim mogućnostima iz njezine utrobe, sve manje ljudi mi je sjedilo u gledalištu. Najbolji koncert sam imao lani, kad sam s još trojicom vrhunskih hrvatskih glazbenika svirao pred dvadesetak ljudi u Gavelli, na Biennalu. To je možda najbolji koncert koji sam ikad u životu svirao, pred možda najmanje ljudi. Glazbenik danas mora svirati mnogo banalnije stvari ako želi da javnost sluša njegovu glazbu. On, dakle, mora odustati od sebe, ili od javnosti. Ja od sebe u ime bilo kakvog mnoštva i uravnilovke skupnog uma ne želim odustati.

I još nešto. Radi ovoga sam (evo, ovo još nikad nisam rekao i možda nije previše ni uputno da govorim, ali hoću) počeo sve intenzivnije promatrati one koji gledaju i slušaju... Moj profesor gitare Aleksandar Bubanović mi je za vrijeme jednog koncerta, dok smo svirali na pozornici, poluglasno rekao: "Mateo, pogledaj ta blažena lica... Nitko nema pojma što mi to zapravo sviramo... Možemo ševiti 'mrtvu kuharicu' ne bi primijetili razliku..." Nije baš tako drastično, ali ponekad sam se zaista tako osjećao. Naslućujem da će to biti moj sve veći problem s kojim ću

morati naučiti živjeti, ako želim preživjeti.

I onda, sjećaš se, kad smo radili *Zub* kako je publika zakočeno i pomalo "usrano" reagirala na pojavu ustaše (godina 1987., op. L. M.). Poslije, kad se u politici pojavio Milošević pljeskali su mu. A publika je ista i sve je na sceni bilo isto. Znači...?! Da ne govorim o *Anđelima* za koje mi danas mnogi kažu kako su bili proročanski...

Nije riječ o prepotenciji, nego o rezignaciji. Jer, zaista nam nije potrebna neka velika pamet da shvatimo što javnost hoće. Pa to čak znaju i političari...

Ipak, Bljesak je dobio drugu verziju epiloga za Osijek. Molim te, komentiraj to jer ta intervencija bila je rezultat utjecaja vremena na tekst.

U Splitu je kraj drame bio da je umro Tito i pitanje: "Što će sad biti?" ostalo je u dramaturškom vakuumu skupa s likom ustaše Ante koji odlazi u definitivnu emigraciju. (Sin mu je bez njegova dopuštenja otišao u policijsku školu, a seljani ga opravdano sumnjiče za Mijinu smrt, op. L. M.) A kad samo radili u Osijeku '94., Zoran (Mužić, op. L. M.) i ja smo jednostavno "pročitali" nastavak priče u odnosu na ono što se tada događalo - Ante, ustaša, vratio se naravno iz političke emigracije u Hrvatsku, sin mu pogiba u prvim godinama rata jer, i to se poklopilo sa stvarnošću, prvi koji su poginuli bili su policajci. I koja je sad Antina radost - dobio je Hrvatsku za koju se toliko "borio" a izgubio je sina. Drama se napokon zatvorila kao cjelina. Opet je riječ, kao što vidiš, samo o prepisivanju.

Smiješ li se dok pišeš?

Mrtav sam ozbiljan.

Pitam jer nekad kad ti čitam tekstove imam osjećaj, posebno u digresijama, ali može se to prenijeti i na priču, da se ne možeš zaustaviti, moraš naime do kraja izvrtjeti situaciju. Bilo je toga već u praprvijencu Drami. Imam osjećaj da si ti tada totalno u igri i da ti je ona najvažnija.

Nekad ja znam da će se nešto *štrihati*, ali ja to ipak napišem. Čitajući, imam ritam i razloge za koje u igri na sceni znam da će biti višak.

S druge pak strane - u svim tim mojim dramama - koliko god ti mene vidjela in - postoji jedna emigrantska pozicija. Ja to naprosto gledam iz nekakve udaljenosti. Isto tako ja *svjesno* odstupam od obrazaca koje mnogi očekuju nakon pročitanih prvih stranica drame. Ja, naime, umišljam sebi da znam što bi se htjelo. Glazbeno govoreći, umjesto da sviram E7, ja sviram (pišem) B7-5, jer je to za

Snimio: R. Brandolica

imene ista harmonija, samo disonantno zvuči. Netko onda može reći: "Ovo ti ne zvuči žanrovski i stilski dobro". Meni zvuči predivno.

Ja mogu smisliti priču koja će biti drugima topla, jednostavna, duhovita, koja tržišno prolazi, ali radi se o tome da ću u tom slučaju istovremeno od nečega odustati. Znam da bih sad mogao opet pisati *Cinca* i *Marinka*, *Bajku* ... Mogao bih to vrtjeti i dalje. Ali neću. Možda će se za nekoliko godina pokazati da je ovaj dio mog puta bio promašen, ali sada ga ne mogu preskočiti. Ja sam mogao *Svećenikovu djecu* ispisati drugačijim načinom, sve kroz npr. situaciju i žanr prvog čina i tri lika, ali nisam. Mene to ni literaturno, ni kazališno, ni problemski, ni teološki, ni politički... jednostavno više ne zanima. Što će se dalje događati s mojim dramskim pisanjem, ne znam. Vidim nekoliko stvari, i *dramaturških nastranosti*, ali još uvijek ne znam koje ću beštije početi prepisivati.

MUČKA, MUČKE

Kad smo već kod Hrvata i poruka, bi li se složio kad bih rekla da je Politika dramska osoba koja je prisutna u svim tvojim komadima, da se svi njome bave, a ako netko odbija njome se baviti, onda se ona svojski pozabavi njime? Tako je s Mijom

koji neće da čuje o njoj pa mu ona sleti na glavu dok sere, tako je i s ustašama Antom i Marinkom, političkim aktivistima.

S nabranjem njihovih imena sve si rekla. Kad se netko zove Ante ili Mijo, ili Štef, Đuro ili Franjo, nema teorije, barem ja tako mislim, da politika ili neka bočna politička frustracija ne određuje barem jedan dio njihovih života.

Je li to bilo artikulirano u tebi na samom početku bavljenja pisanjem?

Ne, nije... To se artikuliralo naknadno kao sudbina sudbine mojih likova, i mog pisanja. Mislim da bi nekakva filozofska antropologija Hrvata imala veliko poglavlje o političkom usudu imena: Ante, Mijo, Štef, Franjo...

Koliko se puta o tvom pisanju mislilo isključivo politički?

Nisam brojao... ali, bilo je dosta takvih pojava - tzv. mišljenja. Drago mi je da je vrijeme svim mojim napisanim političkim *zastranjivanjima* opravdalo postojanje, a žao mi je da su takva mišljenja izlazila i iz umova ljudi koji se bave mojim ili sličnim poslovima. Opet se vraćamo na tu famoznu hrvatsku kulturnu javnost koja je mene umno "čitala" kao hrvatskog nacionalista, a onda su se nakon *Anđela* pitali što je to sa mnom. Ma, zastrašujuće je da se vrlo ugledni ljudi iz kulture Hrvata pitaju zbog čega su u podjeli *Anđela* igrali uglavnom Srbi, da se piše kako se zbog takvih tekstova nekada hapsilo... Čuo sam čak da je bilo zahtjeva da se promijeni svršetak Mužičeve predstave *Zuba* ako želimo da predstava gostuje u HNK-u u Zagrebu... Meni su to neshvatljive i tragične stvari. To je jednostavno jadno.

Vrijeme, sve te pojave učini komičnim, koje onda prepričavamo kao na žalost političko-intelektualne imbecilitete hrvatskih intelektualaca i umjetnika. Hrvatskom trenutno kruži na stotine anegdotalno plitkih priča o manifestacijama intelektualnog imbeciliteta hrvatskih intelektualaca i umjetnika. Ja ih sam znam desetak... Kad u jednom malom narodu postoji toliko zastrašujućih priča o ponašanju njegove inteligencije i umjetnika, onda se tom narodu ne piše dobro. Nešto je očito "mutno u nama", i ja se istinski brinem za sudbinu moje djece. Zašto je to tako, ne znam. Znam da je tako i da će dugo tako biti jer se ljudi još uvijek u Hrvatskoj stravično zbune kad netko opušteno misli, i još se uz to - smije. Svašta vam se danas može oprostiti, ali to da slobodno mislite, teško.

Na žalost, politika je mnoge kao ljude poništila, iako im je nudila privid važnosti.

Srećom, politička dimenzija moje biografije još je uvijek takva da im samo mogu pokloniti svoje sažaljenje, razumijevanje i šutnju kad se na ulici susretnem s glasnogovornicima takvih sramota.

Imaš li ideju da nam se može dogoditi vrijeme, na ovim našim prostorima, u kojem ćemo živjeti paralelno s politikom, jer će ona biti ono što je po definiciji - upravljanje državnim poslovima?

Dok sam ja živ, takvo vrijeme se neće dogoditi. Svi smo inficirani, možda čak najviše ovakvi kao ja, koji se samo pretvaraju da su kao distancirani i da nisu zaraženi... Negiranjem bolesti reaguju ljudi pod teškim stresom. Štoviše, ako se takvo (ne)političko vrijeme i dogodi, opet ćemo se pitati: "A, što ako je i ovo vrijeme nekakva politička mučka?!" Žao mi je, ali vidim da i moja djeca polako poboljšavaju od te bolesti... Tudmanova smrt, izbori... Sve su djeca pratila... Analizirala...

Ono što mi se čini bitnim za nadolazeće doba je da sebi uspijemo osigurati nekakvu nezavisnost od nezavisne države. Ja u tu svrhu imam - gitaru. Od prvog susreta s Njom ja sam tu gospodicu sa šest žica znao svirati, i sad se držim nje kao majmun ili Tarzan lijane... Mislim, kakva god se kriza dogodi, ljudi će se ženiti, a ako treba, ja ću im svirati pa ću zaraditi koju marku za sebe i svoju obitelj. Ili ću otići na ulice Pariza, Londona i svirati...

Nezavisnost od nezavisne države je prijeko potreban uvjet za svakog umjetnika, bilo gdje, a pogotovo u Hrvatskoj.

Oni koji ne uspiju osvojiti tu nezavisnost vrlo teško će izbjeći zamke oportunističke dramaturgije, i njihova djela će se moći prosuđivati i po onome što ta djela nisu, a što su mogla biti da je postojala ta nezavisnost. Vidite da mi već danas komentiramo neke filmove po tom negativnom obrascu - od čega se sve u filmu iz političko-dramaturškog oportunizma odustalo.

Tu se onda opet vraćamo na temu *nove emigracije*, ovaj put u okvirima tzv. nezavisnosti. Emigracija od životne i egzistencijalne zavisnosti, a u stvari emigracija od političkog okvira državne nezavisnosti. Jer, na žalost, meni se mnogo puta prošlih godina učinilo da je *demokracija* uvedena u Hrvatskoj isključivo kao novo lukavstvo Vlasti. Čini mi se kao da je nekakva vječno vladajuća oligarhija *smislila* novo ime, novi paket, novi celofan u kojem će moći pakirati stare mentalitete. Isto tako, *tranzicija* mi se čini kao novo ime za socijalizam. Znaš ono: "Socijalizam je prijelazni period do komunizma". Tako je tranzicija prije-

lazni period do tzv. potpune demokracije. Apsurdno je da u konačnici komunizam i demokracija postaju sinonimi, jer su ciljevi nekakvih prijelaznih perioda. Zanimljiva i znakovita zbrka.

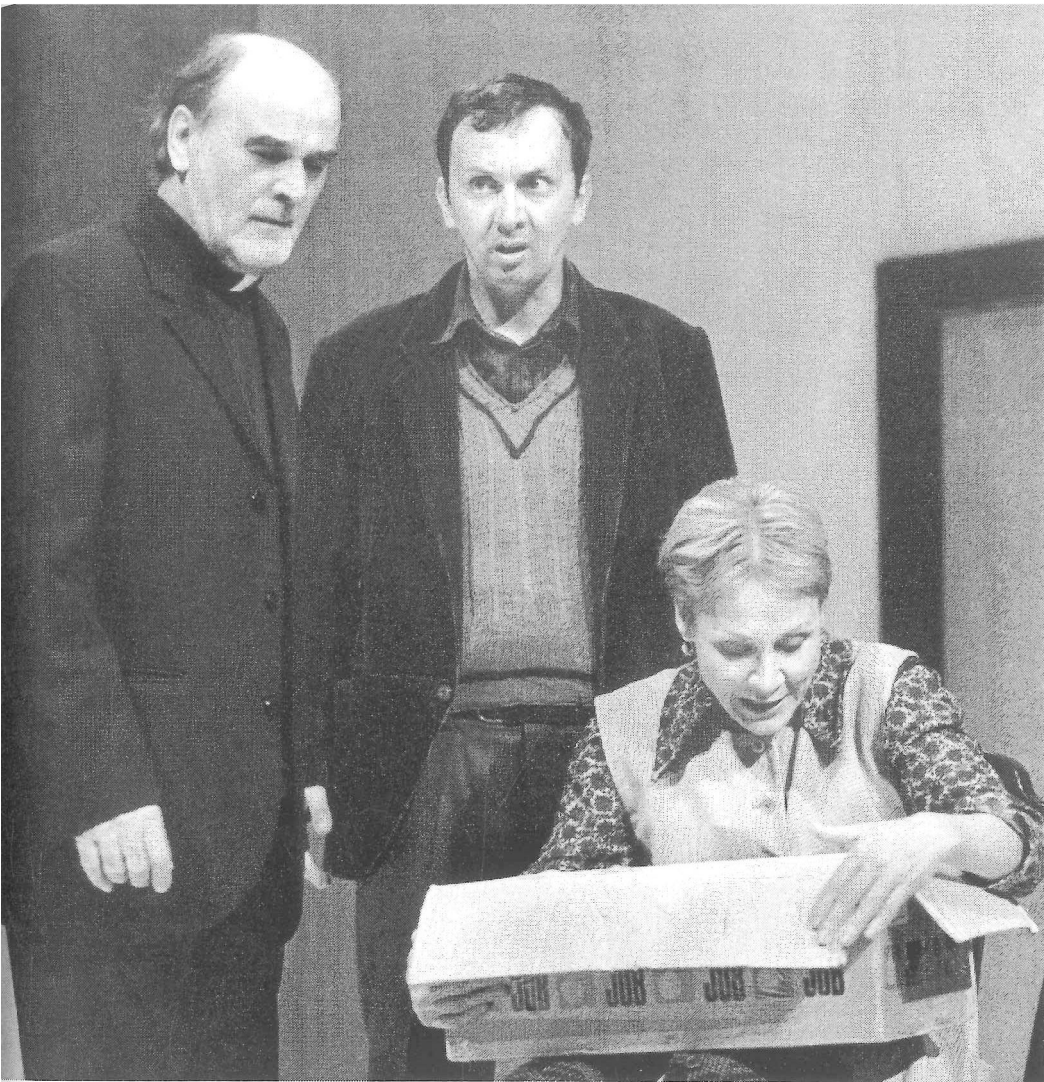
HOMILIJA I KONFUZIJA

U gastarbajterskoj trilogiji koja je tiskana 1996. u izdanju Hrvatske sveučilišne naklade gotovo svi prizori su naslovljeni novozavjetnim citatima ili se još eventualno takve citate komentira. Ne želim ništa posebno pitati o takvom postupku, nego nespretno želim uvesti temu vjere u razgovor. Čitajući tvoje drame, pomislim često da si mnogo puta pročitao Bibliju i da je stalno čitaš, ali ne samo duhovnošću nego i intelektom i literarnim talentom.

Biblijom se bavim prije svega da sebi bolje pojasnim one dijelove religijske zbrke koju baštiniš od svojih predaka, jer sam rođen u kraju u kojem se u vjerskom smislu miješa pogansko i tradicionalno - katoličko. Uza sve to kao klinci smo se igrali na grobovima stećaka kojih je stotinjak bilo u mom selu. Dakle, konfuzija je potpuna. Dolje se čak Boga psuje moleći se u crkvi. Opsuje se, pa se prekrži, pa se malo nariče na groblju, pa se mole krunice... Divan konfuzan svijet.

Ono što je u toj "dolje emigraciji" bila religiozna zbrka, u ovoj "ZG-emigraciji" nastavljanje je kao politička. Naime, ja sam do svoje šeste godine vjerovao da su Nijemci bili pozitivni likovi II. svjetskog rata. Takvo mišljenje mi je bilo *normalno*, jer su mi otac i majka radili u Njemačkoj, a partizani su silovali neke moje susjede, jer su im muževi bili u ustašama... Kad sam sa šest godina stigao u Zagreb na školovanje, spoznao sam da je moj religiozni i politički svijet bio izvrnut naopako, i da ništa nije onako kao što sam ja mislio da jest. Dugo sam bio zbunjen izgledom Marxa i Engelsa za koje sam bio uvjeren zbog dugačkih brada da su četnici. Nikako nisam mogao shvatiti zbog čega su u mojoj školi na zidovima obješene slike dvojice četnika. Ja sam mislio da je Marx - Draža Mihajlović, a Engels - pop Đujić... Kasnije sam se dugo bavio njihovim filozofskim i političko-ekonomskim tekstovima. Na Pravnom fakultetu sam napisao nekoliko seminarskih radnji u kojima sam morao citirati djela - dvojice "četnika!"

Dakle, Biblija je tu postavljena kao nekakva referentna vrijednost uz pomoć koje mjerim amplitudu odstupanja, političkih i religioznih. Uz to mene (ne)vjera zanima i kao jedno od onih bitnih pitanja kojima se književnost treba baviti, i zbog kojega su učinjena mnogobrojna zla. Zla

“Tiše velečasni, probudit ćete mi dijete.” Na slici: Zoja Odak, Josip Genda i Nenad Srdelić *Svećenikova djeca*, HNK Split, praižvedba: 12. studenog 1999.

Foto: Verzotti, 1999

dobrih namjera. Zla velikih vjernika. Smatram da je gotovo svaka drama istovremeno i svojevrsna dramska homilija za koju se može pronaći proslav, ili dramski prolog u nekom od četiri evanđelja.

Pri tom, nisam hladni sterilni vjerski dogmatik koji duhovnosti odriče duhovitost.

Mogu zamisliti situaciju u kojoj su se Isus i njegovi učenici valjali od smijeha... u kojoj su pričali političke viceve i maštovito improvizirali ironizirajuću vlastitu poziciju u svemiru... Ja se ne bojim onoga što pomislim na tu temu, jer znam da sam uvrnut od Njega, i zašto bih se tru-

dio nadmašiti Njegov zamišljaj mene, kad me je On tako uvrnutog, hvala Bogu, stvorio. Jer, vjerska sterilnost može biti zatrašujuće zločesta. Ja sam se nekoliko puta “prehladio” od hladne atmosfere koja je vladala na takvim skupovima. Nigdje ozbiljnijih i mračnijih ljudi nisam vidio. Čovjeku dođe da bježi glavom bez obzira kad malo porazgovara s njima. Govore da ljube cijeli svijet, a tebe strah hvata od takve ljubavi.

Uz to, iz Biblije “skidam” one bine teme za svoje tekstove. Pogledaj samo kakva je to zbirka pripovijedaka... Ona se može i tako čitati.

Inače, u svim ti se dramama poante ne dogode na ovom našem tvarnom nivou nego zovu upomoć nebeski

prostor. Kao da je ovdje na zemlji usko i nedorečeno, pa se harmonija može uspostaviti jedino u kontaktu s drugom razinom.

Da, ali zašto sam to tako radio, opet ne znam. Vjerojatno je onda na zemlji usko i nedorečeno, kao što kažeš. (Zato valjda i odlazimo pod zemlju da bi na zemlji bilo šire, i dorečenije.) Čini mi se da je čovjek stvorio takav svijet koji ne trpi točku na kraju rečenice, nego samo zarez ili trotočje... ili ono, ali... Eto, taj u mojim dramama *onostrani prostor vremena i mjesta radnje* je prostor tih zarez a i trotočja... Valjda... s tri točkice... na kraju... s tri točkice u beskraju...